

LENNÍ SYSTÉM OLOMOUCKÉHO BISKUPSTVÍ ZA BRUNA ZE SCHAUENBURKU, JAK JEJ UKAZUJE LENNÍ LISTINA KATEŘINĚ STANGE ZE 13.4.1270¹

JITKA SEDLÁŘOVÁ
TEREZA JADRNÁ

Papežem nově jmenovaný olomoucký biskup Bruno ze Schauenburku, dřívější probošt kapituly v Lúbecku a pak Magdeburku, vkročil na území olomoucké diecéze někdy na přelomu let 1246 a 1247. Společně s ním přišla i řada saských a vestfálských šlechticů, z nichž většina se postupně stala biskupskými leníky, a protože byli nepochybně dobře obeznámeni s fungováním západního lenního institutu, významně pomohli rozvoji a životnosti Brunem nově tvořeného lenního systému olomouckého biskupství.²

Jedním z těchto německých šlechtických rodů byl s největší pravděpodobností i rod Stange. Od poloviny 12. století má tato rodina sídlo v Plíseňsku v okolí Altenburgu a Míšně. V aktech české provenience se nám nejstarší zmínka o něm objevuje roku 1249, kdy Albert Stange vystupuje jako svědek jedné z biskupových listin.³ Albert se pravděpodobně někdy v průběhu let 1247-1270 stal Brunovým leníkem (*militēs*) a získal od něj lenní statky (snad vsi Tučapy, Pačetluky a na Kelečsku Komárovice, Babice, možná i novou ves Branky).⁴ Každopádně v dubnu roku 1270 se nám Albert v pramenech objevuje už post mortem. 13. 4. 1270 je totiž datována lenní listina olomouckého biskupa pro "Kateřinu, vdovu po někdejším mém leníku Albertovi"⁵. Jakkoli by se mohlo zdát výjimečné, že je lenní listina věnována ženě, vysvětlení pravděpodobně nabízí sám text listiny, když zdůrazňuje, že se jedná o vdovu po biskupském leníkovi, a dále když zakazuje dědičnost tohoto majetku na Kateřininy dcery a povoluje ji jen v mužské linii (ostatně jako tomu je i u ostatních Brunových lenních listin).

Obsah listiny pro Kateřinu se přitom ve svém obsahu podobá ostatním lenním listinám biskupa Bruna (dochovalo se jich 29) a jejich shody ukazují systém základních pravidel, kterými se řídily lenní vztahy: 1. léna jsou dědičná pouze na syny, nikoli na dcery, 2. leníci využívají práva Magdeburského arcibiskupství, 3. z darovaného léna musí kapitule ročně odvádět třicátek, 4. v hodnotě jedné třetiny darovaných statků má zakoupit z vlastních nákladů další pozemek, tzv. *bona empticia* 5. tyto *bona empticia* předá biskupství a budou leníkovi uděleny jako léno zvláštního charakteru, přičemž toto léno bude dědičné i na dcery a nebude zatíženo třicátkem, 6. leník neodvádí třicátek ani z pozemků, které obdělává sám nebo jeho služebníci (*famuli*) 7. Brunem neuváděnou, ale předpokládanou povinností leníka byla vojenská služba českému králi a olomouckému biskupovi⁶.

¹ CDB V/2, č. 609, s. 209-210.

² JANIŠ, Dalibor: Lenní systém olomouckého biskupství za episkopátu Dětricha z Hradce (1281-1302). K problematice lenních a lokačních listin. ČMM 116, 1997, s. 325-343.

³ CDB IV/1, č. 22, s. 264-265.

⁴ Tento výčet se objevuje až v lenní listině pro Kateřinu, vdovu po Albertovi, z roku 1270 - CDB V/2, č. 609, s. 209-210. Je pravděpodobné, že některý z těchto statků držel už dříve sám Albert, otázkou však zůstává, kdy je mohl dostat v léno. Po příchodu Bruna do Olomouce totiž král Václav I. zajistil bývalému biskupu Konrádovi hmotné zajištění ze statků olomouckého biskupství, což platilo právě pro oblast Kelečska, kde později získali Stangové 3 již zmiňované vsi, a navíc Konrádem stanovené osazení far muselo zůstat beze změny. Proto vročení Brunových oblíbení se pohybují v poměrně širokém časovém horizontu - viz BÁRTA, Stanislav: Bruno ze Schauenburku a kolonizace biskupských statků na příkladu Kelečska. Diplomová práce. Brno 2004.

⁵ "...Katherine, relicte quondam militis sui Alberti..."

⁶ Vyplývá to z privilegia Přemysla Otakara II. - CDB V/2, č. 722, s. 378-379 - a z pozdějších lenních listin olomoucké diecéze (za episkopátu Brunova nástupce Dětricha z Hradce)

Kateřina v pramenech vystupuje ještě roku 1273, kdy Bruno adresoval lenní listinu pro jejího bratra Jana⁷, v níž stanovuje, že ves Kietrz má připadnout po Kateřinině smrti jejímu bratrovi.⁸ V pramenech se více Kateřinino jméno ani vesnice, které jí byly roku 1270 uděleny, neobjevují. Nelze proto určit ani přibližné datum Kateřininy smrti (patrně někdy od roku 1273) a také je polemické, zda jí darované statky zdědili po její smrti její přímí mužští potomci (což je pravděpodobné) nebo některý vzdálenější příbuzný, ať už Kateřinin výše zmíněný bratr nebo daleko významnější rod Stangů, například biskupský maršálek a později moravský podkomoří Dětrich Stange.

Dětrich Stange přišel na Moravu patrně společně s Brunem i Albertem, prameny jej zachycují nejprve v roce 1255, později jako biskupského maršálka, a to poprvé v roce 1273, a roku 1282 je už uveden s hodností moravského podkomoří.⁹ Stangeové postupně získali další statky na severovýchodě Moravy, což dokládá lenní revers ze 14. dubna 1288¹⁰, kdy Dětrich, Jindřich a Erkembert Stange složili homagium a slíbili věrně sloužit olomouckému kostelu a biskupovi ze vsí Místek, Sviadnov, Kunčice a Zábřeh, které přijali jako léno společnou rukou. Dalším biskupským leníkem tohoto rodu byl nepochybně i Jan Stange, který podle listiny o výměně lenních statků ze dne 11. ledna 1300 byl původně obdarován statky v Liptani u Osoblahy, které mu roku 1300 byly vyměněny za ves Paskov¹¹.

Tyto listiny už ale ukazují pozměněný charakter oblénění, typický pro episkopát Brunova nástupce Dětricha z Hradce. Nezměněná zůstala dědičnost ve výhradně mužské linii i užívání práva magdeburského kostela, nově však bylo leníkovi umožněno v případě krajní nutnosti prodat léno osobě stejného postavení a dobré pověsti. Tu však nejprve musel schválit biskup (je ovšem otázkou, nakolik byl jeho souhlas směrodatný). V Dětrichových ustanoveních chybí i zmínka o povinnosti přikoupit bona empticia.¹²

ZÁVĚREM

Tento malý exkurz do historie rodiny Stange vysvítající z písemných pramenů konce třináctého věku je nejen dokladem o tom, že to nebyl rod v daném období zcela bezvýznamný, ale i možným modelem pro vytvoření konkrétnější představy o charakteru vnějších podmínek života lenních vazalů olomouckého biskupství. Je důležité si uvědomit, že leníci patřili i k jádru biskupova dvora a často zastávali jednotlivé dvorské úřady, čímž také získávali značnou prestiž na společenském žebříčku.¹³

---

⁷ „Johanni de Vroleiwezen“

⁸ CDB V/2, č. 718, s. 368-369. „... decem mansos sitos in villa nostra Ketschir, quos soror tua devota, matrona dilecta nobis, relicta quondam Alberti Stangonis, militis nostri bone memorie, a nobis et ab ecclesia nostra in feodum tenet temporibus vite sue, conferimus liberaliter et libenter iure feodi perpetuo possideos; ita tamen, quod non prius habeas aliquam iurisdictionem in eisdem laneis, nisi prius predicta soror tua disponente Domino clauserit dies suos.“

⁹ CDB V/1, č. 56, s. 112-114. CDB V/2, č. 717, s. 367-368; č. 718, s. 368-369; č. 795, s. 479-481; č. 845, s. 557-558. CDM IV, č. 205, s. 271-272; ;

¹⁰ CDM IV, č. 266, s. 345-346.

¹¹ CDM V, č. 116, s. 120-121.

¹² To však pravděpodobně zaniklo už na konci Brunova episkopátu.

¹³ JANIŠ, s. 342.